

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2022 – Volume 31, Issue 1, pp. 62–67
<http://doi.org/10.18352/jsi.720>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Marcel Spierts, zelfstandig onderzoeker en publicist sociaal
werk, educatie en cultuur.

E-mail: mspierts@xs4all.nl

Erik Jansen, associate lector Capabilities in Zorg en

Welzijn, HAN University of Applied Sciences.

E-mail: erik.jansen@han.nl

**ERIK JANSEN,
MARCEL SPIERTS**

EDITORIAL

DUURZAAMHEID EN SOCIAAL WERK

Deze boekenrubriek gaat over duurzaamheid en de klimaatkwestie en dan vooral over de vraag of deze onderwerpen tot het sociaal domein moeten worden gerekend. In de praktijk verhouden sociaal werkers zich in toenemende mate tot de klimaatkwestie en dan met name tot de energietransitie. We zien dat dat op een vrij instrumentele manier gebeurt vanuit een vraag naar gedragsverandering: hoe kan sociaal werk ondersteuning bieden om de beleidsdoelen op het gebied van de energietransitie te halen? Dat betekent in de praktijk bijvoorbeeld het benaderen van en contact onderhouden met bewoners en ervoor zorgen dat er draagvlak komt of blijft voor de interventies op het gebied van de energietransitie. Of sociaal werkers worden betrokken bij een energie-gerelateerd onderwerp dat raakvlakken heeft met sociale thema's zoals bij energiearmoede het geval is. Met de bespreking van twee boeken van Bruno Latour en twee rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) willen we als gastredacteuren het discours verbreden en de vraag opwerpen of duurzaamheid niet in veel bredere zin als een sociaal thema zou moeten worden opgevat.

In de bespreking van *Het parlement van de dingen* van Bruno Latour gaan we in op diens bundel van eerder verschenen werk, uitgegeven ter gelegenheid van de toekenning van de Spinozalens 2020 aan de Franse filosoof. Dit boek geeft een goed overzicht van de grote lijn in Latours ideeën over de relatie tussen mens en materialiteit. Hij ziet die relatie als belangrijkste onderliggende oorzaak voor de verstoorde verhouding tot de omgeving, die hij in verband brengt met zijn ideeën over socio-technische systemen en de Actor-Netwerk theorie aan de ene kant en de politisering (in een andere zin van het woord dan in sociaal werk gebruikelijk) van het socio-materiële aan de andere kant.

In *Waar kunnen we landen?* (2018) gaat Latour dieper in op dit thema en ontwikkelt hij een nieuw perspectief op de klimaatkwesitie, die sinds de publicatie van dit essay alleen maar relevanter is geworden. Klimaatontkenning is een politieke daad, aldus Latour, en uiteindelijk lijkt veel politiek te gaan over de vraag: hoe kiezen we wie over de schaarse bronnen mag beschikken? Latour trekt fel van leer tegen de allerrijksten die de ontkenning van de klimaatproblematiek gebruiken om de aandacht af te leiden van hun eigen onbegrensde verbruik van de schaarse hulpbronnen en daarmee de maatschappelijke weerstand daartegen proberen te kanaliseren.

Vervolgens bespreken we twee recente rapporten van het SCP van 2021 om zicht te krijgen op de empirische werkelijkheid rond duurzaamheid als thema in het sociaal domein. Deze rapporten laten enerzijds zien dat burgers in hun dagelijks leven het thema van klimaatverandering belangrijk en urgent vinden en aangeven best een bijdrage te willen leveren, waarbij zij wel onvrede voelen over welke maatregelen geschikt zijn voor henzelf en voor anderen. Anderzijds komen burgers tegen voor hen ongunstige consequenties van collectieve maatregelen in het geweer, waardoor de cohesie en onderlinge solidariteit onder druk komen te staan. Hier ontstaat een tegenstelling tussen de prioritering in belangen en in waarden.

DUURZAAMHEID ALS FUNDAMENTEEL THEMA IN HET SOCIAAL DOMEIN

Uit de bespreking van de werken van Latour en de twee rapporten van het SCP lichten we twee thema's die cruciaal zijn voor het denken en doen over duurzaamheid in het sociaal domein en die tevens nauw met elkaar verweven zijn: het vraagstuk van ongelijkheid en onrechtvaardigheid en het vraagstuk van materie en materialiteit. Deze twee thema's brengen ons tot slot bij drie typen vragen waar sociaal werk op het gebied van duurzaamheid mee te maken heeft: instrumentele vragen, transformatieve vragen en existentiële vragen.

Ongelijkheid en rechtvaardigheid

De klimaatkwestie behoort volgens Latour tot de kern van de geopolitiek en heeft rechtstreekse gevolgen voor ongelijkheid en onrechtvaardigheid. Zie bijvoorbeeld de toename van migratiestromen als gevolg van klimaatverandering. Latour trekt daar de conclusie uit dat de klassieke socio-economische strijd zich eigenlijk tot een geo-sociale plaatsstrijd heeft ontwikkeld. Het gedrag en wereldbeeld van de bevoorrechte klasse van wereldburgers waar Latour zijn pijlen op richt, zien we bovendien niet alleen terug in de klimaatkwestie. Zonder dat hij dat kon bevroeden – *Waar kunnen we landen is* geschreven in 2017 – vertonen de rijke landen en de bevoorrechte klassen tijdens de Covid-19 crisis namelijk precies hetzelfde gedrag: een vlucht naar verbetering van de eigen persoonlijke situatie (een betere plaats) om zich vanuit die veilige oorden pas te hoeven bekommeren om de ander. Want waren het niet de rijke economieën van het 'globale Noorden' die al aan hun eerste of tweede boosterprik (!) toe waren, terwijl de minst bevoorrechten in grote delen van het 'globale Zuiden' nog wachtten op hun eerste vaccinatie? En leidde die egocentrische houding niet tot nieuwe mutaties van het virus in de minder bedeelde gebieden met globale gevolgen zoals een nieuwe ervaring van de pandemie? Oftewel, de werkelijkheid heeft een naturalistisch experiment uitgevoerd op basis van de hypothese van Latour waarin de geo-sociale dimensie daadwerkelijk een belangrijke rol speelt.

Kan de sociaal-economische klassenstrijd daadwerkelijk als afgedaan beschouwd worden? Dat is nog maar de vraag: onrechtvaardige sociale ongelijkheid bestaat en is nog steeds schrijnend actueel op vele vlakken. Dat is ook de teneur uit het SCP-rapport over de klimaataanpak (De Kluizenaar en Flore, 2021): veel burgers in Nederland ervaren de gevolgen als onrechtvaardig en maken zich grote zorgen over de toename van de kloof tussen arm en rijk. Uiteindelijk blijken burgers vooral het recht te willen houden om ieder voor zichzelf actief te kunnen beslissen over waarom, hoe en wat ze kunnen bijdragen aan de klimaatkwestie. Deze empirische constatering strookt met het antwoord dat Amartya Sen een aantal jaren terug als antwoord gaf op de vraag wat duurzame ontwikkeling vraagt (Sen, 2013): mensen moeten vooral *agents* in duurzaamheid worden en uit hun rol als *patients* (passieve agents) komen. Vanuit dat idee is *agency* sterk gerelateerd aan het filosofische idee van positieve vrijheid. Ook onder de praktische realiteit van klimaatmaatregelen ligt dus eigenlijk een vraag die aanhaakt bij een dieperliggende menselijke behoefte. Hoe kunnen we er als samenleving voor zorgen dat ieder lid handelingsvermogen ervaart in de klimaatkwestie?

Materie en materialiteit

In die laatste vraag schuilt ook de verbinding met het tweede thema: materialiteit. Latour laat ons zien hoe klimaatverandering de verstrengeling tussen natuur en cultuur blootlegt. Als mensen moeten we onze verhouding tot niet-mensen en dingen opnieuw definiëren. Het pleidooi in Latours oeuvre herkennen we in een recente trend om ook in het sociaal werk meer oog te hebben voor materialiteit, en dan niet in de financieel-economische of technologische zin, maar in de ontologische zin. Zo gaan er steeds meer stemmen op om een perspectief op sociaal werk te ontwikkelen waarin de materiële wereld recht wordt gedaan als een sociale factor van betekenis, en de rol van mensen en het mens zijn minder centraal wordt gesteld (Bozalek & Pease, 2020; Jansen, 2021; Peeters, 2010). Dit pleidooi biedt daarmee tegenwicht aan een neo-kolonialistische manier van denken waarin de mens gerechtigd is om de wereld (van de dingen, de dieren en andere levende natuur en van andere mensen) in zijn macht te krijgen. Dit antropocentristisch, modernistisch denken is precies wat Latour bekritiseert als hij stelt dat we meer buiten ons eigen standpunt zouden mogen treden.

De werken die in dit boekenissue worden besproken geven echter ook inzicht in de sociaal-culturele transitie die gaande is als gevolg van het feit dat we om onze levenswijze te faciliteren tegen de grenzen van de capaciteit van de aarde aanlopen. In lijn met de ideeën van Latour kunnen we stellen dat onze manier van denken zich heel fundamenteel richt op *overheersing* of *overmeestering* van mens, niet-mens en ding. Daar zit een logica achter die gestoeld is (of stamt uit) het westers imperialisme en de daaruit voorkomende ideologie van het neo-liberalistisch kapitalisme. Succes bestaat uit het je toe-eigenen van iets anders, of dat nu een mens is of een dier of ding (of grondstof). In de basis kun je dat vergelijken met een streven naar het elimineren van weerstand. En juist het leren omgaan met weerstand als sociaal ambacht is een gegeven dat Richard Sennett (Sennett, 2008) nauwgezet heeft uitgewerkt en als een essentie van sociaal werk kan worden beschouwd (Spierts, 2014). Daaruit rijst dan de vraag: hoe kan deze essentie voedend zijn voor de rolopvatting van sociaal werk ten aanzien van duurzaamheid en de klimaatkwestie? Het SCP-rapport *Barstjes in de lokale gemeenschap* (Mensink, 2021) toont aan hoe beslissend het hanteren van weerstand is bij het verwerken van controverses die onvermijdelijk optreden bij de afweging van waarden en belangen, eigen aan processen van verduurzaming.

Drie typen vragen over duurzaamheid en sociaal werk

Op grond van de besproken publicaties kunnen we tot een voorlopige slotsom komen voor wat betreft drie typen vragen waarin duurzaamheid voor het sociaal werk relevant is. Allereerst gaat het

EDITORIAL

over *instrumentele* vragen, zoals “Hoe betrek je bewoners bij de energietransitie?”, “Hoe zorg je dat mensen zich duurzamer gaan gedragen?” of “Hoe verwerf je draagvlak voor een windmolenpark?” Daarnaast kan het gaan over *transformatieve* vragen, zoals “Wat kan de rol van het publiek zijn in het meedenken over gemeentelijk beleid?” of “Hoe werk je met sociale, technische en economische disciplines samen in een integraal duurzaamheidsplan?” En tenslotte, zwaar onderschat, kan het gaan over *existentiële* vragen, zoals: “Wat betekent het om een duurzaam bestaan te leiden (in een wereld die daar nog helemaal niet op is ingericht)?” of “Wat zegt de manier waarop we onze systemen hebben ingericht over waar de verantwoordelijkheid voor een duurzame wereld ligt?” en “Wat zou er moeten gebeuren om die systemen op een rechtvaardige manier in te richten?”

Vooral de transformatieve en zelfs meer nog de existentiële kwesties vragen van het sociaal werk iets anders dan het inzetten van expertise om tot gedragsverandering van burgers te komen. Ze vragen juist ook in de volle breedte publieke deliberatie over duurzaamheid als een noodzakelijke voorwaarde voor het menselijk bestaan in het algemeen en volwaardig burgerschap in het bijzonder. Tegelijkertijd zien we dat het gesprek over de klimaatkwestie en duurzaamheid voornamelijk het domein is van een intellectuele en politieke elite, en dat het sociaal werk te sterk inzet op de instrumentele bijdrage die ze kan leveren binnen de beleidsdoelen. In het sociaal werk gaat het nog te sterk over hoe je mee kunt kleuren binnen de lijnen van de kaders, terwijl ze juist een belangrijke rol zou moeten opeisen in het organiseren van het gesprek over die lijnen en kaders. Oftewel: het sociaal werk zou zich niet moeten laten inzetten om consensus na te streven, maar zou juist de dissensus moeten organiseren in de klimaatkwestie. Daar zit een duidelijke lacune. Het probleem is echter wel dat transformatieve en existentiële vragen vaak groot en abstract zijn en daarom moeilijk ter tafel te brengen.

Ter inspiratie willen we dit editorial afsluiten met een praktische casus die illustreert hoe het wel kan, duurzaamheid als sociaal thema oppakken: het Repair-café. Enige tijd geleden werd een reportage op het NOS-Journaal getoond waarin een *repair-café* in wijk X werd opgevoerd. De daar werkzame vrijwilligers hadden geconstateerd dat ze heel veel elektrische apparaten, zoals koffiezetters of keukenmachines, niet meer konden repareren. De oorzaak daarvan was dat ze deze apparaten niet konden openen zonder ze onherstelbaar te beschadigen. De conclusie die deze vrijwilligers dan ook gezamenlijk trokken was: deze apparaten zijn helemaal niet bedoeld om gerepareerd te worden, maar ze zijn *bedoeld* om weggegooid en vervangen te worden als ze stuk gaan. Daar zit namelijk een bedrijfsmodel achter om de toekomstige verkoop van de producten op gang te houden. De woordvoerder van het Repair-café sloeg hierover alarm en sprak via het Journaal de producenten aan op hun niet-duurzame model.

Deze casus laat zien dat de participatie van burgers in een voor sociaal werk niet ongewone setting kan leiden tot een fundamenteel gesprek en publiek bewustzijn over wat duurzaamheid in de praktijken van het dagelijks leven eigenlijk betekent: hoe herken je het grote en abstracte in het kleine en alledaagse. Daarmee krijgt een groot en ongrijpbaar thema concreet betekenis, op een performatieve manier, zonder dat het in deze setting afkomstig is van de (beleids)agenda van iemand anders (zoals de gemeente). En komen burgers in hun passende rol als actor in de duurzaamheidstransitie.

REFERENTIES

- Bozalek, V., & Pease, B. (Eds.), (2020). *Post-anthropocentric social work: Critical posthuman and new materialist perspectives*. London: Routledge.
- De Kluizenaar, Y., & Flore, P. (2021). *Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze Samenleving: De energietransitie vanuit burgerperspectief*. Den Haag: SCP.
- Jansen, E. (2021). Duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid: De klimaatkwesie als sociaal vraagstuk [Sustainability and social justice: The climate question as social issue]. In R. De Brabander, F. Kaulingfreks, & M. Ham (Eds.), *Sociaal weerwerk: Maatschappelijke betrokkenheid in zorg en welzijn*. Amsterdam: Van Genneep.
- Mensink, W. (2021). *Barstjes in de lokale gemeenschap: Conflicten over verduurzamingsplannen in de leefomgeving*. Den Haag: SCP.
- Peeters, J. (Ed.), (2010). *Een veerkrachtige samenleving: Sociaal werk en duurzame ontwikkeling*. Berchem: EPO.
- Sen, A. (2013). The Ends and Means of Sustainability. *Journal of Human Development and Capabilities*, 14(1), 6–20. <https://doi.org/10.1080/19452829.2012.747492>.
- Sennett, R. (2008). *De ambachtsman: De mens als maker*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Spierts, M. (2014). *De stille krachten van de verzorgingsstaat: Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals*. Amsterdam: Van Genneep.